

PARIJĀTAMĀÑJARĪ

OR

VIJAYAS'RĪ,

a nāṭikā composed about A. D. 1213

BY

MADANA,

the preceptor of the Paramāra king Arjunavarman,
and engraved on stone at Dhārā.

EDITED BY

E. HULTZSCH, PH. D.

Leipzig.

OTTO HARRASSOWITZ.

1906.

SOLE AGENT FOR INDIA:

BOMBAY EDUCATION SOCIETY'S PRESS,
BYCULLA-BOMBAY.

PRINTED BY JĀVAJĪ DĀDĀJI'S "NIRNAYASĀGAR" PRESS.

Acc No. 02
All rights reserved.

896 2556

CENTRAL LIBRARY
LIBRARY, NEW YORK CITY
Acc. No. 7778

AS A SMALL TOKEN OF SINCERE FRIENDSHIP
THIS NEWLY RECOVERED DRAMA
IS INSCRIBED

TO

PROFESSOR F. KIELHORN, C.J.E.,

BY

THE EDITOR.

I

A

B.

PREFACE.

According to the *Das'arītpakam* (III. verse 40) and the *Sāhityadarpana* (p. 345 of the N. S. Press edition) the term *nātikā* denotes a drama of four acts. Hence the *nātikā* now published must have consisted of the same number of acts, of which however only the two first have been recovered. They are engraved on a slab of black stone which was discovered recently at Dhār (west of Mhow), the ancient capital of the Paramāra kings of Mālava and the present chief town of a State in Central India.¹ I have already published the text of the inscription in the *Epigraphia Indica* (Vol. VIII. p. 96 ff.) from inked estampages received from Dr. Vogel and Mr. Cousens. Being convinced that the little drama, though incomplete, will be of interest to all lovers of Sanskrit literature, and that it will be a useful text-book for University lectures and examinations, I decided to have it reprinted in book-form. I have corrected the spelling according to the system followed by European Sanskrit scholars, but have refrained from altering the *ya-s'ruti* and from changing every dental *n* to lingual *ṇ* in the Prākṛit passages. The *Prākritachchhayā* is not found on the original stone, but was added by myself.

The first verse of the inscription contains the following statement:-

“On this pair of blank slabs is being written with difficulty the power—to be absorbed by the ear—of the virtues of Bhoja himself, who has become incarnate in the form of Arjuna.”

Of the two slabs here mentioned, only the first is now available. The second must have borne the two remaining acts of the *nātikā*.

The last verse (76) on the preserved slab runs thus:—

“This panegyric (*pras'asti*) was engraved by the artist (*s'ilpin*) Rāmadeva, the son of the excellent sculptor (*rūpakāra*) Sīhāka.”

Here the inscription is called a panegyric. Hence it is very probable that it was composed and engraved in the lifetime of the prince whom it celebrates. This was Arjuna (v. 1) or Arjunavarman (p. 3 and v. 19), king of Dhārā (p. 3 and v. 6). He belonged to the Paramāra family (p. 4) and was a descendant of the emperor (*sārvabhauma*)

1 See the ‘Summary of the dramatic inscription found at the Bhoja Shala (Kamal Maula Mosque), Dhar, C. I., in November 1903’ by Mr. K. K. Lele, Superintendent of Education, Dhār.

Bhojadeva (p. 2 f.). The poet represents him as the equal of his ancestor Bhojadeva (v. 6), and even as an incarnation of Bhoja (v. 1). In verse 3, Bhojadeva himself is compared to the god Kṛishṇa and to the epic hero Arjuna :—

“ Victorious is Kṛishṇa ; like Kṛishṇa, Arjuna ; (and) like Arjuna, the glorious king Bhojadeva, who was able to defeat (his enemies) by leaping arrows;¹ who afforded protection to the whole earth ; who assumed the rādhā² which distressed (his enemies) by wounds from roaring, terrible arrows ;³ (and who) had his desires speedily fulfilled for a long time at the festive defeat of Gāngeya.”

The last few words of this verse imply that king Bhojadeva defeated a prince named Gāngeya, just as the epic hero Arjuna killed Bhīshma, whose metronymic was Gāngeya. As the well-known Paramāra king Bhojadeva of Dhārā was reigning in the first half of the eleventh century,⁴ his enemy Gāngeya must be identical with the Kalachuri king Gāngeya of Tripurī, whose reign fell into the same period.⁵

Arjunavarman, the hero of the drama, is in one place (v. 10) styled ‘the son of king Subhaṭa.’ This enables us to identify him with the Paramāra king Arjunavarman, who was the son of Subhaṭavarman, and whose copper-plate grants are dated in A.D. 1211, 1213 and 1215.⁶ The same three grants prove that the new drama was composed in the reign of this Arjunavarman ; for they were composed (*rachita*) by the same rājaguru Madana,⁷ who was the author of the drama (p. 2).

Arjunavarman’s grants report that he defeated Jayasimha.⁸ The

1 The word *bāṇa*, ‘an arrow,’ may refer also to the Bāṇa king.

2 ‘A particular attitude in shooting (standing with the feet a span apart).’—Monier-Williams.

3 In the case of Kṛishṇa we have to translate :—“ who was able to defeat the leaping (demon) Bāṇa ; who afforded protection to all the cows (by lifting up the mountain Govardhana) ; who made Rādhā distressed by being smitten with manifest love.” In the case of Arjuna, Rādhā is the foster-mother of his opponent Karna.

4 *Ep. Ind.* Vol. I. p. 232 f.

5 *Ibid.* Vol. II. p. 302.

6 Prof. Kielhorn’s Northern List (*Ep. Ind.* Vol. V. App.), Nos. 195, 197 and 198.

7 *Journ. As. Soc. Bengal*, Vol. V. p. 379; *Journ. Am. Or. Soc.* Vol. VII. pp. 29 and 33.

8 *Ibid.* p. 26, verse 17.

same enemy is referred to in the drama (p. 3), with the additional information that he was a king of Gûrjara (p. 3, vv. 10 and 18) and belonged to the Chaulukya family (v. 7). Hence he seems to be identical with the Chaulukya king Bhîmadeva II. of Anahilapâtaka,¹ whose grants are dated between A.D. 1199 and 1238.² Although these grants do not apply to Bhîmadeva II. the name Jayasinha, they call him 'the new Siddharâja,' and 'Siddharâja' had been the surname of his ancestor Jayasinha. Hence I believe that Bhîmadeva II. is meant both in the drama and in the grants of Arjunavarman. It is, however, not absolutely impossible that the Jayasinha whom Arjunavarman defeated was the temporary usurper Jayantasimha Abhinava-Siddharâja, who ruled in the place of Bhîmadeva II. in A.D. 1223.³ At any rate, as noted by Bühler, ⁴ Merutunga's *Prabandhachintâmaṇi* places both the conquest of Gujarat by Arjunadeva of Mâlava and an attempted invasion ⁵ by his father Subhata in the lifetime of Bhîmadeva II. himself.

The drama locates the decisive battle between Arjunavarman and Jayasinha on the borders of the land at the foot of a mountain called Parvaparvata (p. 3). The name of Arjunavarman's minister is stated to have been Nârâyana (v. 8). To Arjunavarman himself the drama applies the surname Trividhavîrachûdâmaṇi (p. 2 and v. 9). Even this detail is corroborated from two different sides. The same surname occurs as Trividhavîra in the grants,⁶ and as Vîrachûdâmaṇi in the colophon of the *Rasikasamîjivînî*, a commentary on the *Amarus'atakam*.⁷ This commentary is attributed to king Arjunavarman, who at the beginning of it calls himself 'the son of king Subhatavarman' and 'the light of Bhoja's family.'⁸

The title of the new drama is Pârijâtamañjari or Vijayas'rî (p. 2). It was acted for the first time at the spring-festival⁹ in the

1 This was already suggested by Dr. Hall, *ibid.* p. 39 f.

2 Prof. Kielhorn's Northern List, Nos. 188 and 216.

3 *Ibid.* No. 205.

4 *Ind. Ant.* Vol. VI. p. 187.

5 This invasion is alluded to in the grants of Arjunavarman; *Journ. Am. Or. Soc.* Vol. VII. p. 26, verse 15.

6 *Loo. cit.* verse 19.

7 Kâvyamâlâ edition, p. 69.

8 *Ibid.* p. 1, verse 5.

9 *Vasantotsava*, v. 8 and p. 8. As this festival takes place on the first *tithi* of the dark fortnight of the pârþimânta Chaitra (*Ind. Ant.* Vol. XXVI. p. 187), it is also called *Chaitrotsava* (v. 9), *Madhûtsava* (p. 5) and *Chaitraparvan* (p. 1).

city of Dhârâ (p. 1)—the modern Dhâr. Its author was the king's preceptor (*râjaguru*) Madana, whose family hailed from Gauda (Bengal), and who was a descendant of Gaṅgâdhara (p. 1 f.). In his commentary on the first verse of the *Amarus'atakam* (p. 2) Arjunavarman quotes a Sârdulavikrîdita verse of 'the preceptor (*upâdhyâya*) Madana whose other name was Bâlasarasvatî.' The same person seems to be meant by the '*upâdhyâya*' who is quoted as the author of an Âryâ (p. 15) and of two Anushṭubh verses (pp. 16 and 44). The *upâdhyâya* Madana is of course identical with the *râjaguru* Madana, the author of the *Pârijâtamajîjarî* and of Arjunavarman's grants. The quotations in the *Rasikasamîjivinî* show that he produced other poetical works besides these,¹ and it is not unreasonable to suppose that he aided his royal pupil very materially in the compilation of the commentary on the *Amarus'atakam*. Bâlasarasvatî-Madana had been taught poetry by the Jaina Âsâdhara, who states to have been a contemporary of the Mâlava king Arjuna and of his two successors Devapâla and Jaitugideva (Jayasimha).²

Finally the drama mentions a few localities within and near the city of Dhârâ. According to the prologue, the first performance of the drama took place in a temple of the goddess Sarasvati.³ The scene of the first act is the top of the royal palace (v. 8), and that of the second act a pleasure-garden (*kloidyânam* or *pramadodyânam*) on the Dhârâgiri, a hill near the city (pp. 2, 4, 10, v. 30, pp. 12 and 25).

The *dramatis personæ* are: The stage-manager (*sûtradhâra*) ; the actress (*nâtî*) ; king Arjunavarman ; the jester Vidagdha ; queen Sarvakalâ ; her maid Kanakalekhâ ; the royal gardener Kusumâkara ; his wife Vasantalilâ ; and the heroine Pârijâtamajîjarî or Vijayas'rî. The king and Kusumâkara speak Sanskrit, the remaining persons Prâkrit—S'aurasenî in the prose passages, and Mâhârâshtrî in the verses. The pretty verses of the bards, which are recited behind the stage, are also in Prâkrit.⁴

In the prologue (*âmukham*, p. 5) the stage-manager informs the actress that, when the army of Jayasimha took to flight and the

1 Prof. Oppert's *Lists of Sanskrit Manuscripts* mention three MSS. of the *Bâlasarasvatîyam*, a *kâvya* by Bâlasarasvatî, which Prof. Aufrecht (*Catalogus Catalogorum*, Vol. I. p. 425) assigns to the *upâdhyâya* Madana.

2 Dr. Bhandarkar's *Report* for 1883-84, p. 104 f.; Bühler in *Zeitschr. D. M. G.* Vol. XLVII. p. 94; and Prof. Kielhorn's Northern List, p. 32, note 3.

3 S'âradâdevi, p. 1, or Bhâratî, p. 2.

4 Vv. 17-19 and 28 ; but vv. 72-74 are in Sanskrit.

victorious Arjunavarman was still seated on his war elephant, a cluster of blossoms of a celestial tree (*pārijāta-maijari*) fell on his breast and, on touching it, was transformed into a beautiful maiden, while a voice from heaven spoke thus :

" Enjoying this lovely, auspicious Vijayas'ri, thou, O lord of Dhārā, shalt become equal to Bhojadēva" (v. 6).

The stage-manager further explains this miracle in a somewhat complicated verse (7), which has probably to be translated as follows :

"The Chaulukya king's daughter, (who was an incarnation of) the goddess Jayas'ri (i. e. the goddess of victory) herself, (and) who, having found her death in the defeat, caused to be irrigated the young forest of *tamāla* trees, which was the grief of her father, through the waves of the tears of the harem,—she (is) this cluster of blossoms of the celestial tree (*svardruma-maijari*), which, after being hidden in a bud, developed into a lady."

To shelter her from the public gaze, the king placed her under the care of his chamberlain Kusumākara, who was in charge of the royal gardens, and whose wife Vasantalilā waited on her in an emerald pavilion on the Dhārāgiri hill.

The first act bears the title 'the spring-festival' (*vasantotsava*, p. 10) It describes the king viewing his sporting subjects from the top of his palace in the company of the jester, the queen and her maid.

In the introductory scene (*vishkambhaka*, p. 13) of the second act, Kusumākara and Vasantalilā compare notes on the mutual passion of the heroine and of the king.

The title of the second act is 'the reflecting ear-ring' (*tāḍanika-darpana*, p. 27). The king, accompanied by the jester, repairs to the pleasure-garden, in order to witness a ceremony performed by the queen: the marriage of a mango-tree to a spring-creeper. Vasantalilā and the heroine watch the proceedings from behind a tree. Bending aside the branches, the former reveals to the king the image of his beloved, reflected in the queen's ear-ring. The king's delight and confusion arouse the suspicions of the queen, who leaves abruptly together with her maid. The heroine and Vasantalilā also withdraw. At the advice of the jester, who reminds the king of the proverb that 'killed and eaten comes to the same' (p. 20), both follow them to the emerald pavilion. The king's *tête-à-tête* is interrupted by the appearance of Kanakalekhā, who is the bearer of the ear-jewel and of an ironical message from the

queen. The king tries in vain to hide Pârijatamaijari behind his back. At the end he leaves her in order to pacify his jealous queen. The heroine also departs, threatening to commit suicide, and Vasantalilâ follows her.

The foregoing summary of the two preserved acts will remind the reader of another, well-known drama—the *Rainhâvalî*. The poet Madana no doubt derived the plot of his work from this or similar *nâtikâs*. But, as the hero of the new drama was a living and reigning king, it is unlikely that the chief persons who appear on the stage together with him were pure inventions of the poet. It would have been a poor panegyric that made Arjunavarman move among fictitious characters. Hence I believe that, as stated in the drama, his chief queen was actually named Sarvakalâ¹ and was the daughter of the king of Kuntala (v. 11),—who is perhaps identical with the then reigning Hoysala king Vira-Ballâla II.,²—and that Pârijâtamaijari³ or Vijayas'rî⁴ happened to be Arjunavarman's favourite at the time when the drama was composed. Her miraculous appearance and her fanciful relation to the vanquished king of Gujarât may have been suggested to the poet by her real name. They could not fail to please the king and his mistress, and could perhaps be risked all the more easily because the lady was not of royal blood, but owed her elevation only to her personal charms.

Another instance in which the wedding of the favourite queen of a reigning sovereign forms the subject of a romantic story is that of Chandaladevî in the *Vikramâñkadevacharitam*.⁵ In this case, contemporary inscriptions and Kalhana's *Râjataranginî* prove that the heroine's name was not invented by the poet Bilhana, but that she was actually one of the wives of Vikramâditya VI.⁶ Vidyânâtha's *Pratâparudriyam* deserves to be mentioned in the same connection, as it includes a drama that resembles the *Pârijâtamaijari* in being the panegyric of a reigning king.⁷

E. HULTZSCH.

1 Vv. 11, 37, 55, 62 and p. 25; Samastakalâ in v. 30.

2 See the Table of the Hoysalas in Dr. Fleet's *Dynasties of the Kanarese Districts*, p. 493. [on p. 25.]

3 Pp. 9, 11, 12, 14, 16, 20, 21, 26; Kusumâs'rî on p. 4, and Kusumamaijari 4 Vv. 6, 15, 55 and p. 23; Jayas'rî in v. 70.

5 Bühler's edition, p. 38 ff. of the Introduction.

6 Dr. Fleet's *Dynasties*, p. 449 and note 4.

7 Compare *Ind. Ant.* Vol. XXI. p. 198 f.

पारिजातमञ्जरीत्यपराख्या विजयश्रीनार्मि नाटिका ॥

ओं ॥ ओं सरस्वत्यै नमः ॥

अत्र कथंचिदलिखिते श्रुतिलेखं लिख्यते शिलायुगले ।
भोजस्यैव गुणोर्जितमर्जुनमूर्त्यावतीर्णस्य ॥ १ ॥

तचाद्वक्षुमनोमनोहरतनुर्वासाङ्गशृङ्गारिणी
मुष्टिस्वीकरणीयमध्यमधुरावष्टम्भनग्राहक्तिः ।
आकर्णान्तनट्टकटाक्षविशिखव्यापारधन्या जय-
त्यन्या चापलतेव चन्द्रसुहृदो देवस्य कान्ता रतिः ॥ २ ॥

अपि च ।

वल्गाद्वाणजयक्षमो विजयते निःशेषगोत्राणकृ-
कृष्णः कृष्ण इवार्जुनोऽर्जुन इव श्रीभोजदेवो नृपः ।

विस्फूर्जद्विषमेषुवेघविधुरां राधां विधत्ते स्म य-

स्तूर्णं पूर्णमनोरथश्चिरमभूद्वाङ्गेयमङ्गोत्सवे ॥ ३ ॥

(नान्यन्ते)

मूत्रधारः—आर्ये, इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी—आणवेदुं अज्जो ।

मूत्रधारः—प्रिये, आदिष्ठोऽस्मि तत्रभवत्या परिषदा यथाद्य त्वया-
स्मिन्नेव चैत्रपर्वणि चतुरशीतिचतुष्पथसुरसदनप्रधाने धारापुरीयुवतिशृङ्गा-
रमुक्ताक्षजो जगज्जडतान्धकारशातनशरच्चन्द्रिकायाः शारदादेव्याः सङ्गनि
सकलदिग्नतरोपागतानेकत्रैविद्यसहृदयकलाकोविदरसिकसुकविसंकुले गौडा-

१ आज्ञापयत्वार्थः ।

queen. The king tries in vain to hide Pārijātamāñjari behind his back. At the end he leaves her in order to pacify his jealous queen. The heroine also departs, threatening to commit suicide, and Vasantalilā follows her.

The foregoing summary of the two preserved acts will remind the reader of another, well-known drama—the *Ratnāvalī*. The poet Madana no doubt derived the plot of his work from this or similar *nāṭikās*. But, as the hero of the new drama was a living and reigning king, it is unlikely that the chief persons who appear on the stage together with him were pure inventions of the poet. It would have been a poor panegyric that made Arjunavarman move among fictitious characters. Hence I believe that, as stated in the drama, his chief queen was actually named Sarvakalā¹ and was the daughter of the king of Kuntala (v. 11),—who is perhaps identical with the then reigning Hoysala king Vira-Ballāla II.,²—and that Pārijātamāñjari³ or Vijayas’rī⁴ happened to be Arjunavarman’s favourite at the time when the drama was composed. Her miraculous appearance and her fanciful relation to the vanquished king of Gujarāt may have been suggested to the poet by her real name. They could not fail to please the king and his mistress, and could perhaps be risked all the more easily because the lady was not of royal blood, but owed her elevation only to her personal charms.

Another instance in which the wedding of the favourite queen of a reigning sovereign forms the subject of a romantic story is that of Chandaladevi in the *Vikramāñkadevacharitam*.⁵ In this case, contemporary inscriptions and Kalhaṇa’s *Rūjatarāṅgiṇī* prove that the heroine’s name was not invented by the poet Bilhaṇa, but that she was actually one of the wives of Vikramāditya VI.⁶ Vidyānātha’s *Pratāparudriyam* deserves to be mentioned in the same connection, as it includes a drama that resembles the *Pārijātamāñjari* in being the panegyric of a reigning king.⁷

E. HULTZSCH.

1 Vv. 11, 37, 55, 62 and p. 25; Samastakalā in v. 30.

2 See the Table of the Hoysalas in Dr. Fleet’s *Dynasties of the Kanarese Districts*, p. 493. [on p. 25.]

3 Pp. 9, 11, 12, 14, 16, 20, 21, 26; Kusumas’rī on p. 4, and Kusumamāñjari⁴ Vv. 6, 15, 55 and p. 23; Jayas’rī in v. 70.

5 Bühler’s edition, p. 38 ff. of the Introduction.

6 Dr. Fleet’s *Dynasties*, p. 449 and note 4.

7 Compare *Ind. Ant.* Vol. XXI. p. 198 f.

पारिजातमञ्जरीत्यपराख्या विजयश्रीनार्मा नाटिका ॥

ओं ॥ ओं सरस्वत्यै नमः ॥

अत्र कथंचिदलिखिते श्रुतिलेखं लिख्यते शिलायुगले ।
भोजस्यैव गुणोर्जितमर्जुनमूर्त्यावतीर्णस्य ॥ १ ॥

तत्ताद्वक्षुमनोभनोहरतनुर्वामाङ्गशृङ्गारिणी
मुष्टिस्वीकरणीयमध्यमधुरावष्टम्भनप्राकृतिः ।
आकर्णान्तनटकटाक्षविशिखव्यापारधन्या जय-
त्यन्या चापलतेव चन्द्रसुहृदो देवस्य कान्ता रतिः ॥ २ ॥

अपि च ।

वलगद्वाणजयक्षमो विजयते निःशेषगोत्राणकृ-
त्कृष्णः कृष्ण इवार्जुनोऽर्जुन इव श्रीभोजदेवो नृपः ।
विस्फूर्जद्विषमेषुवेधविधुरां राधां विधत्ते स्म य-
स्तूर्णं पूर्णमनोरथश्चिरमभूद्वाङ्गेयमङ्गोत्सवे ॥ ३ ॥

(नान्यन्ते)

सूत्रधारः—आर्थ, इतस्तावत् ।

(प्रविश्य)

नटी—आणवेदुं अज्जो ।

सूत्रधारः—प्रिये, आदिष्ठोऽस्मि तत्रभवत्या परिषदा यथाद्य त्वया-
स्मिन्नेव चैत्रपर्वणि चतुरशीतिचतुर्ष्पथसुरसदनप्रधाने धारापुरीयुवतिशृङ्गा-
रमुक्ताक्षजो जगज्जडतान्धकारशातनशरचन्द्रिकायाः शारदादेव्याः सद्वनि
सकलदिग्न्तरोपागतानेकत्रैविद्यसहृदयकलाकोविदरसिकसुकविसंकुले गौडा-

१ आज्ञापयत्वार्थः ।

न्वयगङ्गापुलिनराजहंसस्य गङ्गाधरायणेर्मदनस्य राजगुरोः कृतिरभिनवा सम-
स्तसामाजिकमधुब्रतानन्दमकरन्दप्रपा पारिजातमङ्गरीत्यपरास्त्या विजयश्री-
र्नाम नाटिका नाटयितव्या । तदाविर्भाव्यतां रङ्गमङ्गलसंपदां संप्रदायः ।

नटी—(सहर्षम्) जं^३ अज्ञो आणवेदि । किं च मए वि सुणिदं
जधा मलयानिलमन्दमन्दोलणमहमहन्तमायन्दमउलमयरन्दपिण्डपराय-
पुञ्जपिञ्जरिजन्तमङ्गरीकवलपरप्परोप्पणकेलिपज्जाउलकलयणठमिहुणमहुरक-
लयलहेलावहस्तिद्विहस्तमाणंसिणीमाणं पि परिमलतरंगचङ्गचम्पयचसयमहु-
थक्कथकिदृच्छरणचारणरणदणक्कारमुहलं पि जन्तकुञ्जरकरसीयरासारसेयसर-
सविअसन्तविविहविडवकुडङ्गबद्धन्धयारं पि धारागिरिलीलोज्जाणं परिहरिय
कोदुहलपफुल्लोयणो भारहीभवणहुतं सहस त्ति परावडिदो ज्जेव लोओ
त्ति । ता कथेहि केरिसं इथं कधासंविहाणयं ।

सूत्रधारः—(आकाशो १) किमाचक्षते भवन्तः ।

स्थाने सुमनसां स्त्रीत्वं मृद्वीनामतिसुन्दरम् ।

यात्मैत्रं कान्तमासाद्य विभ्रति स्मितमाधुरीम् ॥ ४ ॥

तद्वोः साधूर्कम् । (नटी प्रति च १) आर्ये, श्रुतं त्वया सुमनसां स्त्री-
त्वमिति ।

नटी—अथ॑ इं ।

सूत्रधारः—प्रिये, शृणु तर्हि । त्रिविधवीरचूडामणेः सार्वभौमश्री-

१ यदार्य आज्ञापयति । किं च मयापि श्रुतं यथा मलयानिलमन्दमन्दो-
लनप्रसरद्धन्धमाकन्दमकुलमकरन्दपिण्डपरप्रगपुञ्जपिञ्जर्यमाणमङ्गरीकवलपरस्पराप-
णकेलिपर्यकुलकलणठमिथुनमधुरकलहेलापहस्तिविहस्तमानवतीमानमपि परि-
मलतरंगचारुचम्पकचषकमध्यवसरविलम्बितषट्ठरणचारणरणदणत्कारमुखरमपि यन्त्र-
कुञ्जरकरसीकरासारसेकसरसविकसद्विविधविटपकुडङ्गबद्धन्धकारमपि धारागिरिली-
लोद्यानं परिहृत्य कौतूहलपफुल्लोचनो भारतीभवनामिसुखं सहसेति परापतित
एव लोक इति । तत्कथय कीदृशमत्र कथासंविधानकम् ।

२ अथ किम् ।

* ग्राचामवृद्धात् फिन् बहुलम् । इति गङ्गाधरशब्दादपत्यर्थे फिन्प्रत्यये परे
गङ्गाधरायणिः ।

भोजदेवान्वयमूर्धन्यस्य राज्ञः श्रीमद्भुनवर्मदेवस्य गूर्जरपतिना जयसिहेन सह पर्वपर्वतोपत्यकापरिसरेषु हिरण्यकशिपुकदनकुपितवैकुण्ठकण्ठीरवकण्ठनाद-चक्रितदिग्वारणेन्द्रमुक्तविश्वंभरानिपतनोद्वेलससार्णवलहरिसंफेटतुल्यतुमुलको-लाहलः कलहो बभूव ।

नटी—अर्ज, जहिं चउरङ्गबलजुअलधूलीकडपेहिं कवलिदम्भि मच्छण्ड-मण्डले सयंवरकोदुहलहल्लप्फलमिलन्तसुरसुन्दरीमुहमन्द्वचन्दायवेण नियपर-विहाओ संजादो सुणीयदि ।

सूत्रधारः—आर्य, एवमैतत् ।

नटी—तदो^३ तदो ।

सूत्रधारः—ततश्च प्रतिवले पलायमाने जयसिन्धुरस्कन्धाधिरूढस्य धनुष्मतो धारापतेस्तकालोपसंहतनाराचदुर्दिनस्य पुरंदरपुरद्वारकवाटविकटे वक्षसि लोकोत्तरपरिमलामोदवासितदिग्नतरा विस्मेरवृन्दारकवृन्दकुसुम-वृष्टिमध्यादेका पारिजातमञ्जरी पपात ।

नटी—(सकौतुकम् ।) तदो^३ तदो ।

सूत्रधारः—ततश्च ।

अन्योन्यं गलहस्तनोपनतयोद्द्वेन वक्षोजयोः

कणोळङ्घनजाङ्घिकेन नयनद्वंद्वेन हेवाकिनी ।

वक्वं विश्वविलोचनोत्पलवनीचन्द्रोदयं विभ्रती

साभूद्वालयजिगीषुयौवनसुरामाद्यचनुः कामिनी ॥ ५ ॥

तदैव चाकाशवाक्पादुरासीत् ।

मनोजां निर्विशचेतां कल्याणीं विजयश्रियम् ।

सदृशो भोजदेवेन धाराधिप भविष्यसि ॥ ६ ॥

१ आर्य, यत्र चतुरङ्गबलयुगलधूलीनिकैः कवलिते मार्तण्डमण्डले स्वयंवर-कौतूहलाकुलत्वमिलसुरसुन्दरीमुखमन्दचन्द्रातपेन निजपरविभागः संजातः श्रूयते ।

२ ततस्ततः ।

३ ततस्ततः ।

* मुहृशंद । इति शिलायां पाठः ।

नटी—अज्ञं, ता किं दिव्यमाणुसीए सा कथा ।

सूत्रधारः—प्रिये, न खल्वेवम् । किं तु ।

या चौलुक्यमहीमहेन्द्रदुहिता देवी जयश्रीः स्वयं

भज्ञे मृत्युमवाप्य बाष्पसलिलैरन्तःपुरस्योमिलैः ।

घमुः शोकतमालबालविपिनं चक्रे नदीमातृकं

सेयं स्वर्दुममञ्जरी किसलये संकम्य जाताङ्गना ॥ ७ ॥

नटी—(सकहणार्थ्यम् ।) तदो^१ तदो ।

सूत्रधारः—ततश्च देवेन जयकुञ्जरकुम्भस्थलादाकृष्य तस्याः कुचस्थले
द्विष्टि संचारितवता महाजनलज्जया सा कुसुमश्रीः कञ्जुकिनः कुसुमाकर-
नामधेयस्योद्यानाधिकारिणः समर्पिता । तेन चानीय धारागिरिगर्भमरकत-
मण्डपे वसन्तलीलां स्वगृहिणीं योगक्षेमकारिणीं दत्त्वा स्थापिता ।

(नेपथ्ये ।) इत इतो देवः ।

सूत्रधारः—(तत्रावलोकितकेन ।) प्रिये, पश्य ।

नारायणेऽमात्यशुचौ निवेश्य सौराज्यभारं स्वयमारुरोह ।

देवो वसन्तोत्सवकौतुकेन नवीनरतोज्ज्वलहर्म्यशृङ्गम् ॥ ८ ॥

अहो रामणीयकं परमारमूर्धन्यस्य ।

हयाननतरंगितत्रिविधवीरचूडामणि-

प्रगीतरसरञ्जितां रतिमवेक्ष्य मोहायिते ।

यदीयविस्दुं स्मरः परपुरंग्रिवन्द्युं जगौ

स एष नृपसुन्दरो जयति जैत्रचैत्रोत्सवे ॥ ९ ॥

(सविस्मयम् ।)

अन्तःपुरवनिताश्च द्विरदघटाश्चाशु गूर्जरेन्द्रस्य ।

शृङ्गलिता यदनीकैः स एष सुभटक्षितीन्द्रसुतः ॥ १० ॥

नटी—पासे^२ उण अन्तेऽरिया विय कावि एसा ।

१ आर्य, तत्कि दिव्यमानुष्याः सा कथा ।

२ ततस्ततः ।

३ पार्श्वे पुनरन्तःपुरिकेव काष्ठेषा ।

सूत्रधारः—

समुच्चयैन या सुष्ठा कलानां परमेष्ठिना ।

कुन्तलेन्द्रसुता सेयं राज्ञः सर्वकला प्रिया ॥ ११ ॥

तदनया सहितो मानयतु मधूत्सवं देवः । आवामप्यनन्तरकरणीयाय
सज्जीभवावः ।

(इति निष्कान्तौ ।)

आषुखम् ॥

(ततः प्रविशति विदूषकेण सह वसन्तवेष्परमणीयो राजा, सख्या सह राज्ञी च ।)

राज्ञी—(सहकारमञ्जरी दर्शयित्वा सलीलस्तिम् ।) अज्जउत्तं, नोहलियं

गेणह एदं ।

कौइलसरबाहुल्येण मणहरा पदममञ्जरी एसा ।

तुह उच्छवन्मि हु मए विणिउत्ता गायणीइ जहा ॥ १२ ॥

राजा—(सहवादरं हस्तद्वयेन घटीत्वा ।) देवि ।

त्वयोपनीयमानोऽयं सहकाराङ्कुरो मया ।

आत्तः पुष्पायुधस्येषुराज्ञास्वीकारलाङ्घनम् ॥ १३ ॥

अपि कुसुमे नवफलिकाव्यपदेशः पेशलाङ्गि युक्तस्ते ।

फलमेव कुसुममपि मे ब्रसन्नया यन्त्वया दत्तम् ॥ १४ ॥

विदूषकः—(साकृतम् ।) अहो^१ अच्चरियं । भावधेष्ण वयस्सस्स कु-
सुममञ्जरी फलत्तणेण हस्ते चडिदा ।

राजा—(सोत्कण्ठमात्मगतम् ।)

या मन्मथस्य जयिनोऽभिनवाखदेवी

मूर्ता पपात हृदये मम युद्धभूमौ ।

१ आर्थपुत्र, नवफलिकां गृहाणैताम् ।

कोकिलस्वरबाहुल्येन मनोहरा प्रथममञ्जर्येषा ।

तवोत्सवे खलु मया विनियुक्ता गायन्या यथा ॥ १२ ॥

२ अहो आश्र्वर्यम् । भावधेयेन वयस्सस्य कुसुममञ्जरी फलत्वेन हस्ते चटिता ।

भङ्गचा मनोहरतनुं विजयश्रियं तां
प्राणेश्वरीमयमुदाहरते वयस्यः ॥ १५ ॥

किं च ।

या शारदी शशिकलेव कलेवरं मै
संग्रामडामरसमुल्लसितप्रतापम् ।
लावण्यकान्तिसुधया स्थपयांचकार
सा मै हृदि स्थलति मन्मथविहलाङ्गी ॥ १६ ॥

(नैपथ्ये)

वैतालिकाः—

सुपहायसिरीसहिदो^१ सूरो वि तुहुच्छवैण कीलन्तो ।
बालायवसिन्दूरं दियज्ञणाणं सुहे खिवइ ॥ १७ ॥
जं सीमन्ताहिंतो हियं तए गुज्जरिन्द्ररमणीणं ।
मन्ये सिन्दूरेणं तेण च्छिय रमइ तुह लोओ ॥ १८ ॥
बाणेहिं अद्धनारी विसमसरेणावि नियरिङ्क रइओ ।
अर्जुणवम्म तए उण अबल च्छिय विरहआ रिउणो ॥ १९ ॥

विदूषकः—(कलकलमाकर्ष्ण नैपथ्यावलोकितकेन ।) वयस्से, पेच्छ पेच्छ
पहरिसकीलिंदं नायरजणस्स ।

राजा—(सहकारमजरी विदूषकस्यार्पयित्वा सकौतुकं पश्यन् ।) सखे, किमु-
च्यते । (राजीं प्रति च ।) देवि, पश्य पश्य ।

- १ सुप्रभातश्रीसहितः सूर्योऽपि तत्रोत्सवेन क्रीडन् ।
बालातपसिन्दूरं दिग्ज्ञनानां सुखे क्षिपति ॥ १७ ॥
यत्सीमन्ताङ्गुतं त्वया गूर्जरेन्द्ररमणीनाम् ।
मन्ये सिन्दूरेण तेनैव रमते तव लोकः ॥ १८ ॥
बाणैरर्धनारी विसमसरेणापि निजरिपूरचितः ।
अर्जुनवर्भस्त्वया पुनरबला एव विरचिता रिपवः ॥ १९ ॥
- २ वयस्स, प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व प्रहर्षक्रीडितं नागरजनस्स ।

सिन्दूरं क्वचिदद्विहासनिनैरुद्धण्डमुड्डीयते
कस्तूरीनिकरः क्वचित्क्वचिदपि श्रीखण्डरेण्टकरः ।
काश्मीरद्रवशीकरैर्द्वितिसुखोन्मुक्तैरतिव्याकुलः
पौरैः स्वैरमनेकधायमधुनारब्धो मधोरुत्सवः ॥ २० ॥

अपि च ।

पौष्पैराभरणैर्मनोज्ञतनवः स्वैरं दधत्योऽधुना
सैन्दूरीमरुणीकृतालकलतां लेखां ललाटीतटे ।
नृत्यन्त्यो मदविहृलं लयविसंवादेषु पौराङ्गना:

क्रीडामौरजिकस्वकान्तवदनान्यालोक्यन्ति स्मिताः ॥ २१ ॥

राज्ञी—(कर्णं दत्त्वा सोऽग्रासम् ।) अज्जउर्त्तं, एदं पि आयण्णेहि समय-
सुहावयं हिन्दोलयं ।

राजा—प्रिये, किमुच्यते ।

अंशन्यासग्रहकृतपदं ताडितं मन्द्रभूमौ
षड्ङुं तन्वन्त्रूपभरहितं धैवतेनापि हीनम् ।
हिन्दोलारथः सुखयति दधन्मध्यमं तारदेशो

कम्पं विभ्रत्किमपि रुचिरं षड्ङुके पञ्चमे च ॥ २२ ॥

विदूषकः—वयस्से, जाणिदं मए वि । एसो सो हिन्दोलओ जहिं
हिन्दोलयचउत्थीए इत्थीउ कीलन्ति ।

राजा—(स्मितमभिनीय सोपहासम् ।) नूनमभिज्ञो भवान्त्रामरागेषु ।

विदूषकः—(सर्दपम् ।) कथं गेयं न जाणामि । जदा मे बम्भणी
बहुवियडदन्तसुन्दरं सुहं पसारिय मङ्गलाइं गाएदि तदा हं गोवीगेयैँग-
हिलो हरिणो व्व पाणे दाउमिच्छामि ।

(इति विदूषकं विहाय सर्वे हसन्ति ।)

१ आर्यपुत्र, एतमप्याकर्णय समयसुखापकं हिन्दोलकम् ।

२ वयस्स, ज्ञातं मयापि । एष स हिन्दोलको यत्र हिन्दोलकचतुर्थ्यैँ स्त्रियः क्रीडन्ति ।

३ कथं गेयं न जाणामि । यदा मे ब्राह्मणी बहुविकटदन्तसुन्दरं सुखं प्रसार्य
मङ्गलानि गायति तदाहं गोपीगेयग्रहिलो हरिण इव प्राणान्दातुमिच्छामि ।

* गोरिगेय । इति शिलायां पाठः ।

राजा—(स्मिवा ।) सखे, एतावता गीते सम्यगभिज्ञो भवान् ।

(कनकलेखाङ्गलपिहितां सिन्दूरमुष्टि राज्ञीहस्तेऽर्पयति । राज्ञी गृहीत्वा स्मितमभिनीय च राज्ञो मस्तकमुदूलयितुं मुश्टिमुक्षिपति ।)

राजा—(शिरो नमयन्सस्मितम् ।)

सिन्दूरोदूलनायैष मूर्धा नप्रीकृतो मया ।

एष एव प्रणामश्च तच्चिषेधाय दर्शितः ॥ २३ ॥

(राज्ञी सलीलस्मितं सख्याः सिन्दूरमर्पयति । कनकलेखाविद्वृष्टकौ परस्परं सिन्दूरोदूलनं नाटयतः ।)

विदूषकः—(कस्तूरीक्षोदमर्पयन् ।) वयस्सं, तुमं पि देविं भरेहि ।

(राज्ञी विशृङ्खलचरणारविन्दमपसरति ।)

राजा—

देवि त्वन्मुखमुलसत्परिमिलं स्मेरारविन्दब्रमा-

ज्ञज्ञाणामुपसेदुषां प्रतिमया क्षिरधेन्द्रनीलविषाम् ।

संजाते मृगनाभिपत्तमकरीशृङ्खारलीलायिते

चेतोहारि करोति कः पुनरिदं कस्तूरिकापङ्किलम् ॥ २४ ॥

(उपसृत्य ललाटस्वेदमुत्सयन् ।) अलं संभ्रेषण । अपनीयतां श्रमः । इदानीं हि ।

संभोगोत्कलिकामिलत्सहचरीशृङ्खावमर्शद्रव-

त्कस्तूरीमृगमीलितेक्षणज्ञरत्तोषाश्रुमिश्रोद्भमः ।

गीतैकान्तनिष्पण्णकिंनरवधूकन्दर्पकेलिङ्गम-

स्वेदच्छेदविचक्षणो विचरति श्रीखण्डशैलानिलः ॥ २५ ॥

विदूषकः—वयस्सं, जदि तुमं एदाए दासीधूआए कण्यलेहाए सह मम पाणिग्रहणं करावेसि तदा अहं पि तुमं व नायरियनारीसहिदो वसन्तूसंव भान्यामि ।

१ वयस्य, त्वमपि देवीं पूरय ।

२ वयस्य, यदि त्वमेत्या दासीपुच्या कनकलेख्या सह मम पाणिग्रहणं कारयसि तदाहमपि त्वमिव नागरिकनारीसहितो वसन्तोत्सवं भान्यामि ।

(राजा राज्ञी च स्येते । कनकलेखा सनासासंकोचं विचिकित्सते ।)

राज्ञी—(स्मृतिमभिनीय ।) अज्जउर्त्त, पाणिग्रहणवयणेण सम्भराविद् म्हि । मए माधवीलदाए सहयारस्स पाणिग्रहो कारिदव्वो । तुम्हे वि तहिं णिमन्तिदा चिह्नध । ता दाणि उवसंभारसंपादणकज्जेण उज्जाणं गमिस्सं ।

राजा—यदभिरुचितं देव्यै ।

(इति सख्या सह राज्ञी निष्कान्ता ।)

राजा—सखे, क सा नवफलिका पारिजातमञ्जरी । न न, विस्मृ-
तम् । सहकारमञ्जरी ।

विदूषकः—(सम्मितम् ।) वयस्सै, ण खु एदं विस्मरणं । सम्भरणं
जेव एदं । (इति सहकारमञ्जरीं समर्पयति ।)

राजा—(गृहीत्वा सकरुणमात्मगतम् ।)

परिम्लानामिमां दृष्ट्वा नूतनां चूतमञ्जरीम् ।

स्मरामि विरहक्लान्तामन्तः प्राणेश्वरीं नवाम् ॥ २६ ॥

(इति तादात्म्यमभिनीय शून्यमवलोकते ।)

विदूषकः—वयस्सै, मन्त्रे पारिआयमञ्जरीसणाहं पि दे सुन्नं हिययं ।

राजा—सखे, किमुच्यते ।

रां सांध्यमिवोद्वहत्यविरलं शून्यत्वमासेदुषि

प्रोन्मीलन्नविप्रयोगतमसि व्योज्ञीव सा मे हृदि ।

बाला चान्द्रमसी कलेव वसति स्तोतव्यनव्योदया

पञ्चेषोर्जयिनः प्रतापमसमं साक्षाद्विधत्तेऽपि च ॥ २७ ॥

१ आर्यपुत्र, पाणिग्रहणवचनेन स्मारितास्मि । मया माधवीलतया सहकारस्य पाणिग्रहः कारयितव्यः । युवामपि तत्र निमन्त्रितौ तिष्ठथः । तदिदानीमुपसंभारसं-
पादनकार्येणोद्यानं गमिष्यामि ।

२ वयस्य, न खल्वेतद्विस्मरणम् । स्मरणमेवैतत् ।

३ वयस्य, मन्ये पारिजातमञ्जरीसनाथमपि ते शून्यं हृदयम् ।

(नेपथ्य ।) सुहयारिणी^१ भोदु मञ्जशत्रसंज्ञा देवस्स ।
 तिसियाण काणणेसु तुह रिउरमणीण विम्बवनिहेण ।
 वयणाइं हारमुक्तासु सलिलकज्जेण व विसन्ति ॥ २८ ॥
विदूषकः—वयस्सं ।

देवेणाहवनिजिदाण सहसा बन्दीकदन्तेउरं
 दिन्तेण समिदा विअयवियणा जाणं वसन्तुगमे ।
 एदे ते णमिऊण पायजुवलं दण्डप्पणमेण दे
 पत्तिच्छत्तभरेण भूमिवडणो वचन्ति वासालयं ॥ २९ ॥
 ता किं इधटुदेण । एहि, धारागिरिलीलोज्जाणं जेव गच्छामो ।
राजा—(सप्रत्याशं सोत्कष्टं च ।) यदभिरुचितं वयस्याय ।

(इति निष्क्रान्तौ ।)

वसन्तोत्सवो नाम प्रथमोऽङ्कः ॥

॥ श्रीः ॥

(प्रविश्य)

कुमुमाकरः—

देव्या समस्तकलया मलयानिलेन
 चूतातिमुक्तकलतामिथुनोत्सवेन ।

१ सुखकारिणी भवतु मध्याह्नसंध्या देवस्स ।
 तृष्णितानां काननेषु तव रिपुरमणीनां विम्बवनिभेन ।
 वदनानि हारमुक्तासु सलिलकार्येणव विशन्ति ॥ २८ ॥

२ वयस्स ।

देवेनाहवनिर्जितानां सहसा बन्दीक्रतान्तपुरं
 ददता शमिता वियोगवेदना येषां वसन्तोद्भमे ।
 एते ते नत्वा पादयुगलं दण्डप्रणामेन ते
 पात्रीछत्तभरेण भूमिपत्तयो ब्रजन्ति वासालयम् ॥ २९ ॥
 तत्किमिहस्थितेन । एहि, धारागिरिलीलोद्यानमेव गच्छावः ।

वाराङ्गनामसृणमङ्गलगीतरङ्गै-

धारागिरिः कमपि संमदमातनोति ॥ ३० ॥

अथैव च ।

मत्तानां मलयानिलैर्विटपिनां यूनां सितश्रीमतां

संबन्धोचितर्नर्मणामिव बलादकृष्टकेशांशुकान् ।

श्रूभङ्गेन विवृत्य पल्लवकरात्रोमाञ्चितान्कोरकै-

रस्यन्त्याकुलपाणिकङ्गणज्ञाणत्कारेण वाराङ्गनाः ॥ ३१ ॥

केवलं वत्सा पारिजातमञ्जरी राजदर्शनोत्कलिकापरं परभिरुत्ताम्यन्ती
मर्मणि व्यथयति । सा हि ।

सायं कोकवियोगदर्शनदलन्मर्मेक्षणा पक्षिणः

किं नोड्डीय मिलन्त्यमी द्रुतमिति क्लान्ता मुहुः पृच्छति ।

सीतारामकथासु कम्पितकुच्चा श्वासेन शून्योद्भूमं

हुंकारं ददृती करोति करुणाविस्मारितार्थी सखीम् ॥ ३२ ॥

किं बहुना ।

तन्वी तापातिरेकेण धत्ते यस्माद्विहस्ताम् ।

प्रवालहस्तौ रुन्धन्ति तस्येन्दोरातपं लताः ॥ ३३ ॥

(नेपथ्यावलोकितकेन ।) कथं प्रिया मे वसन्तलीला । (सप्रणयादरम् ।) प्रिये,
अयमहम् । इत इतो भवती । (निर्वर्ण्य ।) नूनमियमिदानीम् ।

ऋजुश्लथभुजेनाधोहस्तेनाकाशलेखिनी ।

नतानना मन्दगतिस्तच्चिन्तामेव गाहते ॥ ३४ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा वसन्तलीला ।)

कुसुमाकरः—(उपस्थित ।) प्रिये, कथमास्ते वत्सा पारिजातमञ्जरी ।

वसन्तलीला—

उत्तुङ्गे^१ थणमण्डलस्स सिहरे ओढुप्पवालप्पहा-

पुञ्जं कुञ्जरगामिणी वहदि सा चिन्तानमन्ताणणा ।

१ उत्तुङ्गे स्तनमण्डलस्य शिखर ओष्ठप्रवालप्रभा-

पुञ्जं कुञ्जरगामिणी वहति सा चिन्तानमदानना ।

अन्तो नीहरिऊग सासलहरीसत्थेण पज्जूसुअं

दूरारोहनिहालिअप्पिययमं रत्तं व चित्तं नियं ॥ ३५ ॥

कुसुमाकरः—(सकरुणचिन्तावात्सल्यम् ।) प्रिये, तत्किमर्थमागतासि
तामेकाकिर्णीं बालं विहाय ।

वसन्तलीला—रायागमणपउर्तिं उवलभिदुं ।

कुसुमाकरः—प्रिये, साधूक्तम् । कथितं हि मे राजो नर्मसुहृदा-
विदर्घेन यथाद्य माधवीसहकारविवाहारम्भदर्शनापदेशेन देवो धारागिरिली-
लोद्यानमागत्य युद्धान्तशुद्धान्तक्षणसहचारिणीं प्राणेश्वरीमवश्यमेकान्ते
संभावयिष्यतीति ।

(वसन्तलीलाश्वसिति ।)

कुसुमाकरः—प्रिये, एवं च कथितम् ।

देवः परिजनस्योक्तीरज्ञातार्थोऽपि चिन्तया ।

अभ्युपैति कथान्ताय शून्यं कम्पितमस्तकः ॥ ३६ ॥

किं तु ।

नो संभावयति प्रसादविभैर्भृत्यांश्चकोरान्निजा-

तुलासं निदधाति नो कुवलये नो वाहिनीभर्तरि ।

राजा सर्वकलाश्रितोऽपि दिवसप्राये वियोगे प्रियां

तामेव क्षणदामभीप्सति नवामापाणिमानं गतः ॥ ३७ ॥

तदमुना संविधानकेन त्वया सविशेषमाश्वास्य परितोषणीया वत्सा
पारिजातमञ्जरी । यतः ।

विरहे नूनमेकस्य दुःखेन लभते सुखम् ।

सुखेन चेतरो दुःखं प्रेम्णो हि कुटिला गतिः ॥ ३८ ॥

अन्तर्निर्हृत्य श्वासलहरीसार्थेन पर्युत्सुकं

दूरारोहनिहालितप्रियतमं रक्तमिव चित्तं निजम् ॥ ३९ ॥

१ राजागमनप्रदृतिमुपलब्धुम् ।

वसन्तलीला—जं^९ आणवेदि पिअयमो ।

कुसुमाकरः—अहमप्येतत्कार्यानुरूपस्वाभिप्रायज्ञापनाय विद्युध्विती-
यस्य राज्ञः सकाशमेव गच्छामि ।

(इति निष्कान्तौ ।)

विष्णुभक्तः ॥

(ततः प्रविशति राजा विद्युषकश्च ।)

राजा—(समन्तादुद्यानमालोक्य ।) सखे ।

तस्या एव मुखेन निर्मलनिजज्योत्स्वाभिराप्यायिताः

शङ्केऽभी तरवो मनोज्ञमसृष्टच्छायाभिरायामिनः ।

सौरभ्यं कुसुमोत्करेण दधतस्तस्यैव संस्कारजं

शम्पालम्पटमाह्यन्ति मधुलिद्संतानमुच्चैस्तराम् ॥ ३९ ॥

विद्युषकः—वयस्सै । जुत्तमणुमाणं ते । जदो वणस्सर्वाणं चन्दो राया ।

राजा दक्षिणाक्षिस्यन्दनं सूचयिला सप्रत्याशमुक्तण्टते । नेपथ्ये मङ्गलध्वनिः ।

राजा—(आकर्णितकेन ।) सखे ।

मध्यादुद्रृत्य तारं स्पृशदलघुकुचाकम्पकृष्टेन यासां

श्वासेनैवावरुद्धं ब्रजति यतिविदां सप्तकं रक्तिमेव ।

ताभिर्ग्रीष्म्योऽपि गीतध्वनिरयमधुना माधवीमङ्गलार्थं

वारस्त्रीभिः प्रयुक्तो गमकैर्नागरत्वं मनोज्ञैः ॥ ४० ॥

तदेहि, देवीं प्रत्युपसर्पावः ।

(इति परिकामतः ।)

विद्युषकः—वयस्सै, जधा एस समकालुक्षणिठदकेलिदीहिआकलहं-
सक्लृइदकरम्बिदो असमञ्जसमञ्जीरकलयलो जधा य थोउम्हायमाणकपूर-
परिमलुभीसिदो किलन्तकुसुमामोओ पच्चासन्नो हवदि तधा हंपदमिया-

१ यदाज्ञापयति प्रियतमः ।

२ वयस्य, सुक्तमनुमानं ते । यतो वनस्पतीनां चन्द्रो राजा ।

३ वयस्य, यथैष समकालोत्कणिठतकेलिदीर्घिकाकलहंसकूजितकरम्बितोऽसम-
ञ्जसमञ्जीरकललो यथा च स्तोकोष्मायमाणकपूरपरिमलोन्मित्रिः क्लान्तकुसुमामोदः

मिलन्तीहि वियडनियम्बोरुभरपरिकस्वलन्तचलणारविन्दाहि दाहिणानि-
लन्दोलिरवसन्तमालामणहराहि थोरथणमण्डलुव्वहणपरिस्समससिदमन्द-
पच्चायमाणतम्बोलरसाहि वारविलासिणीहि सेविज्जन्ती अब्सुद्धिदा देवी ।

राजा—(निर्वर्ण्य ।) सखे, किमुच्यते ।

वाराङ्गनामुखज्योत्खालङ्घनोत्कंधरद्युतिः ।

देवी दुग्धार्णवे लक्ष्मीरुल्लसन्तीव लक्ष्यते ॥ ४१ ॥

(ततः प्रविशति यथानिर्दिष्टा राज्ञी ।)

विदूषकः—वयस्सं, इदो वि पेच्छ । जधा एस कुसुमायरो मम
संमुहं संनं करेदि तधा असंशयं पारिआयमञ्जरिं वसन्तलीलाए सह इध
जेव संचारइस्सदि ।

राजा—(निर्वर्ण्य किञ्चिदाश्रय च ।)

क्लान्तो विरहदावेन तामेव प्रतिधावति ।

अन्तःकरणपक्षी मे लावण्यामृतवाहिनीम् ॥ ४२ ॥

(ततः प्रविशति विटपान्तरिता पारिजातमञ्जरी वसन्तलीला च ।)

(रात्युपस्थित राजानमवलोक्य स्मितेन संभावयति ।)

विदूषकः—(सर्वत्रमम् ।) अहो^३ अरिष्टमरिष्टुं ।

चूओ चम्पयकुसुमेहि चम्पओ पाठलापसूणेहि ।

बउलो सिरीसउप्फेहि वियसिओ हन्त अच्चरियं ॥ ४३ ॥

प्रत्यासन्नो भवति तथाहंप्रथमिकामिलन्तीमिर्विंकटनितम्बोरुभरपरिस्वलच्चरणार-
विन्दामिर्दक्षिणानिलान्दोलनशीलवसन्तमालामनोहरामिः स्थूलस्तनमण्डलोद्धनपरि-
श्रमश्चसितमन्दप्रत्याश्यमानताम्बूलरसामिर्वारविलासिनीमिः सेव्यमानाभ्युत्थिता देवी ।

१ वयस्य, इतोऽपि प्रेक्षस्व । यथैष कुसुमाकरो मम संसुखं संज्ञां करोति
तथासंशयं पारिजातमञ्जरीं वसन्तलीलया सहेहैव संचारयिष्यति ।

२ अहो अरिष्टमरिष्टम् ।

चूतश्रम्पककुसुमैश्रम्पकः पाठलाप्रसूनैः ।

बकुलः शिरीषपुष्पौर्विकसितो हन्ताश्र्यम् ॥ ४३ ॥

राजा—(सम्मितम् ।) धिज्ञार्ख, नेदमरिष्टं किं तु देव्यायमस्माकमा-
चार्यकेण चित्रप्रयोगो नाम वृक्षायुर्वेदभेदः प्रदर्शितः ।

कनकलेखा—(विहस्य ।) भट्ठां, ए खु एसो वियक्खणत्तणेण वियहृष्टे
किं तु विसेसेण द्वृष्टे त्ति ।

(इति सर्वे हसन्ति ।)

नायिका—(राजानं सस्पृहमवलोक्यापवारितकेन ।) अज्जे^३, अन्नपायवे अन्न-
कुसुमेहिं वियसाविदुं अस्थि मे कोदुहल्लं ।

वसन्तलीला—वच्छे^४, एसो ज्जेव राया तुह उवज्ञाओ हविस्सदि ।

नायिका—(उष्णं निश्चस्य सवितर्कमात्मगतं ।) कत्तो^५ अम्हाणं तारिसा
मायधेया ।

राज्ञी—अज्जउत्तै, एदं तं माहवीसहयारमिहुणं ।

राजा—देवि, साधु दर्शितम् ।

पूर्वामुखालंकृतयोर्माधवीसहकारयोः ।

कापि वैवाहिकी लक्ष्मीरियमाहादतेतराम् ॥ ४४ ॥

किं च ।

धन्योऽयं सहकारसुन्दरयुवा चैत्रानिलान्दोलनै-

रुद्धुक्तः परिरिप्सते प्रियतमां वामाङ्गविश्राम्भणीम् ।

एषाप्यर्धसुवासिनी नवलता नग्रीभवन्ती भृशं

निर्वन्धेन पराङ्मुखी न सहते वैयात्यवार्तामपि ॥ ४५ ॥

वसन्तलीला—(नायिकां प्रति ।) अब्बो^६, एवं ज्जेव तुम्हारिसीओ
मुद्घाओ दूरे गाढुकण्ठिरीओ पियसयासे परंमुहीओ हवंति ।

१ भर्तः, न खल्वेष विचक्षणत्वेन विदर्धः किं तु विशेषेण दग्ध इति ।

२ आर्ये, अन्यपादपानन्यकुसुमैर्विकासयितुमस्ति मे कौतूहलम् ।

३ वत्से, एष एव राजा तवोपाध्यायो भविष्यति ।

४ कुतोऽस्माकं तादृशं भागधेयम् ।

५ आर्यपुत्र, एतत्तन्माधवीसहकारमिथुनम् ।

६ अब्बो, एवमेव युष्मादश्यो मुरधा दूरे गाढोत्कण्ठाशीलाः प्रियसकाशे परा-
ञ्चुर्ख्यो भवन्ति ।

नायिका—(किंचिद्विहस्य सासूयमिव ।) अज्ञैँ, तं अन्नं जेव किंपि जंपन्ती चिट्ठसि । अहं उण एत्तिं जेव भणामि जं अन्नपायवे अन्न-कुसुमेहिं वियसाविदुं अतिथि मे कोदुहलं ।

वसन्तलीला—(खगतम् ।) देवी^३ जाव उत्तरामुहडिदा माहवीसहयार-मिहुणं अणुरायभिम्भला भत्तुणो पच्छिमामुहडिदस्स दंसयन्ती चिट्ठदि ता मुहुत्तं पारिजायमञ्जरीं पायडं करेमि जधा देवीए कहिंपि आहरणे पडिविघ्बिदं पेच्छदि णं राया । (इति विटपपळवानपसार्थ नायिकां प्रकटीकरोति ।)

राजा—(राज्ञीताडङ्के प्रतिविष्वितां नायिकासमवलोक्य सहर्षावहित्यमात्मगतम् ।) अये, जितं मनोरथैः । यदियं बलधूलिघोरान्धकारदुःसंचरसमरसंकेतनवाभिसारिका मे प्राणेश्वरी प्रथमप्राणेश्वरीताडङ्कदर्पणे लोचनगोचरं गता । (सवितर्काङ्क्षतं च ।) नूनमियमस्मान्पश्चिमेन विटपान्तरे वसन्तलीलया केन-चिदुल्लेखलम्पकेन वचसा नर्मर्मणि स्पृष्टा सस्मितमसूयते ।

सद्यः साध्वसधूसरेण विकसद्वैलक्ष्यलक्ष्मीस्पृष्टा
कर्णान्तालसद्विष्णुनाधरपुटोद्धिन्नस्मितश्रीमता ।

शुद्धेष्वर्याभिनयश्रुकुंसभृकृटीसौभाग्यशृङ्गारिणा

तन्वीयं वदनेन्दुना मम दृशोर्दत्ते सुधाचर्वणाम् ॥ ४६ ॥

(सकरणानुरागं च ।)

प्रतिविष्विषादेषा स्वयं दौत्यसुपागता ।

अत्यन्तदुर्बलैरज्ञैश्रूते विरहदुर्दशाम् ॥ ४७ ॥

(इति कोमलाङ्कुलिग्रहेण कर्णं धृत्वा सविलासमवलोकयति ।)

१ आर्यैं, त्वमन्यदेव किमपि जल्पन्ती तिष्ठसि । अहं पुनरेतावदेव भणामि यदन्यपादपानन्यकुसुमैर्विकासयितुमस्ति मे कौतूहलम् ।

२ देवी यावदुत्तरामुखस्थिता माधवीसहकारमिथुनमनुरागविहला भर्तुः पश्चिमामुखस्थितस्य दर्शयन्ती तिष्ठति तावन्मुहूर्ते पारिजातमञ्जरीं प्रकटां करोमि यथा देव्याः कुत्राप्याभरणे प्रतिविष्वितां प्रेक्षत एनां राजा ।

(राज्ञी सरोमाञ्चमवनतमुखी स्पर्शसुखानुभवं नाटयति ।)

वसन्तलीला—(ताडङ्के नायिकाप्रतिविम्बं निर्वर्ण्य राङ्गश्वेष्या चित्तोपलक्षित-
केनापवार्य साकूतम् ।) वच्छेऽ, पेच्छ देवीए ताडङ्कस्स रामणिजयं जं राया
सावहित्थमेकदिङ्गीए पेच्छन्तो चिट्ठुदि ।

नायिका—(राज्ञीताडङ्के खप्रतिविम्बं राजानं च निर्वर्ण्य सवितर्कप्रत्याशमात्म-
गतम् ।) अम्महे॒, किं एसो राया मे पडिविम्बं पेच्छदि आदु देवीए ताडङ्कं
जेव । ता दाव अमयकालऊडाण अन्तराले दोलाइद म्हि । (इति चिन्तां
नाटयति ।)

वसन्तलीला—(नायिकायाश्चित्तमुपलक्ष्य ।) वच्छेऽ, मा अन्नहा मन्नेहि ।

देवीए ताडङ्के कण्णाहरणाहिदेवयं व हुमं ।

सङ्काणुरायनिहुओ पेच्छइ पडिविम्बियं राया ॥ ४८ ॥

जइ उण न पत्तियसि ता खणद्धं तुमं पल्लवन्तरिदं करेमि जधा पडि-
विम्बसुण्णं ताडङ्कं पेच्छन्तस्स केरिसी दिङ्गी भन्नुणो भोदि त्ति जाणासि ।
(इति नायिकां पुनः पल्लवान्तरितां करोति ।)

(राजा सखेदावहित्थं शून्यदृष्टिरालोकते ।)

वसन्तलीला—वच्छेऽ, पेच्छ पेच्छ ।

१ वत्से, प्रेक्षस्व देव्यास्ताडङ्कस्य रामणीयकं यद्राजा सावहित्थमेकदृष्ट्या
प्रेक्षमाणस्तिष्ठति ।

२ अम्महे, किमेष राजा मे प्रतिविम्बं प्रेक्षतेऽथ वा देव्यास्ताडङ्कमेव । तत्ता-
वद्मृतकालकूटयोरन्तराले दोलायितास्मि ।

३ वत्से, मान्यथा मन्यस्स ।

देव्यास्ताडङ्के कर्णाभरणाधिदेवतामिव त्वाम् ।

शङ्कानुरागनिभृतः प्रेक्षते प्रतिविम्बितां राजा ॥ ४८ ॥

यदि पुनर्न प्रत्येषि तत्क्षणार्धं त्वां पल्लवान्तरितां करोमि यथा प्रतिविम्बशून्यं
ताडङ्कं प्रेक्षमाणस्य कीदृशी दृष्टिर्भुर्भवतीति जानासि ।

४ वत्से, प्रेक्षस्व प्रेक्षस्व ।

ताडङ्के तव प्रतिमामपश्यन्ती ज्ञाटिति भर्तुर्दृष्टिः ।

विस्मृतनिधानस्थानेव शून्यपर्याकुला जाता ॥ ४९ ॥

ताडङ्के तुह पडिमं अणिगन्ती ज्ञति भनुणो दिढ्ठी ।
विभरियनिहाणठाण॑ व्व सुन्नपज्जाउला जाया ॥ ४९ ॥

राजा—(सावेंगं पृष्ठोऽवलोकते । साहादमात्मगतम्)

येनायोधनदर्शनोत्सवजुषां वैमानिकीनां सुखा-
न्यज्ञानीव निशाकरेण गगने नीतानि विच्छायताम् ।
भूयो दृष्टमिदं तदेव सुतनोः स्मेरं किमप्याननं
विच्छेदातपलीढलोचनसुधानिष्यन्दिचन्द्रातपम् ॥ ५० ॥

(नायिका ससाध्वसं राजानमपाज्ञेनावलोक्य लज्जापसर्वुभिर्व्यन्ती परिक्रामति ।
वसन्तलीला तां रुणद्धि ।)

राजा—(निर्वर्णं सस्थृहमात्मगतम्)

उच्छ्वासि स्तनयोर्द्वयं तदपि यत्सीमाविवादोल्बणं
लीलोल्लेखि गतं तदप्यनुपमं श्रोणिश्रिया मन्थरम् ।
दीर्घं द्वयुगलं तदप्यनुगतं लास्येन किंचिद्गृहो-
रेतस्यास्तनु मध्यमं विजयते सौभाग्यबीजं वयः ॥ ५१ ॥

(सखीविदूषकौ विदितराजनायिकावृत्तान्तौ परस्परं साकृतमवलोकयतः ।)

राजा—(स्मृतिमभिनीय सातङ्कं पुनस्तथैव ताडङ्कमवलोकयति । सविमर्शपक्ष-
पातम् ।) अहह ।

अज्ञातदोषा ताडङ्कं महृष्ट्यालिङ्गितं प्रिया ।
धर्ते निश्चलमद्यापि प्रीत्या मदनुवृत्तये ॥ ५२ ॥

राज्ञी—(दक्षिणाक्षिस्पन्दितकेनाधृतमभिनीय सोद्रेगमुन्मुखी सखीमुखमीक्षते ।
तच्चेष्टां परिकल्प्य सासूयवितर्कमात्मगतम्) अव्वो^१, कुदो उण से हदासाए
अज्ज वियद्वसंसुही सवियारा दिढ्ठी ।

(सविमर्शमात्मगतम् ।)

* विभरियनिहाणटाण । इति शिलायामार्यवृत्तविरुद्धः पाठः ।

१ अव्वो, कुतः पुनरसा हताशाया अद्य विसंवादसंसुखी सवि-
कारा दृष्टिः ।

पडिहाइ अज्जउत्तो सब्भावसिणेहसुन्दरसहावो ।

असुहं पि व कहइ पुणो दाहिणनयणं फुरन्तं मे ॥ ५३ ॥

(कनकलेखा राजीं सवैलक्ष्यस्मितमीक्षते ।)

राजी—(औत्सुक्यमभिनीय साकृतम् ।) सहिै, किं तए हसिदं ।

(कनकलेखा सवैलक्ष्यं जोषमास्ते ।)

राजा—(विद्वकं प्रत्यपवारितकेन ।) सखे, नूनमनया दासीपुञ्च्या दानसं-
मानपूर्वं चिरनिवारितयाप्यद्य सर्वं प्रकाशिष्यते ।

विदूषकः—(अपवार्य ।) अधैं इं ।

(राजा इष्टिसंज्ञया कनकलेखां प्रसादयति । राजी राजचेष्टां परिकल्प्य तं भ्रूभज्जेन
तर्जयन्ती कनकलेखां बाहौ धृत्वा सावहेलं परिकम्य निष्कामति ।)

नायिका—(सर्वेषां चेष्टाः परिकल्प्य सदैन्यमात्मगतं राजानं प्रति ।)

चन्द्रस्से व तुह मेहन्तरम्भि खण्दंसणेण जा ससिया ।

• सीयामि सा चओरि व्व पुण वि तइ अन्तरिज्जन्ते ॥ ५४ ॥

(प्रकाशम् ।) अज्जे॑, नूणं देवि॒ पसादिदुं गमिस्सदि॒ राया । ता एहि,
गच्छम्ह । (इति निष्कान्ते ।)

राजा—(सप्रत्याक्षां पृष्ठोऽवलोक्य नायिकामद्व्या विद्वकं प्रति सूवैलक्ष्यम् ।)
सखे, दृष्टं त्वया यन्मापतितम् ।

अपि सर्वकला देवी यदर्थेऽभूत्पराज्युखी ।

सापि जाता दशोर्दूरे विजयश्रीः प्रिया मम ॥ ५५ ॥

तत्किमत्र कर्तव्यम् ।

१ प्रतिभात्यार्थपुत्रः सद्ग्रावस्त्रेहसुन्दरस्वभावः ।

असुखमपीव कथयति पुर्नदक्षिणनयनं स्फुरन्मे ॥ ५३ ॥

२ सखि, किं त्वया हसितम् ।

३ अथ किम् ।

४ चन्द्रस्येव तव मेघान्तरे क्षणदर्शनेन या सस्मिता ।

सीदामि सा चकोरीव पुनरपि त्वच्यन्तर्यति ॥ ५४ ॥

५ आर्ये, नूनं देवीं प्रसादयितुं गमिष्यति राजा । तदेहि, गच्छावः ।

विदूषकः—वयस्स, मारिदस्स भुज्जिदस्स य एकं जेव णामं । थोओ
बहू वा अवराहो अवराहो ज्जेव । ता संभावेहि महाभाइणि पारि-
आयमञ्जरिं ।

राजा—(सोल्कण्ठम् ।) सखे, एवं करोमि ।

(इति परिक्रामतः ।)

विदूषकः—वयस्स, पेच्छ, एदं तं रविरहतुरंगमकन्तिसच्छायं
मरगयमण्डवं ।

राजा—(दक्षिणभुजस्पन्दनं सूचयेत्वा सप्रसाशम् ।) सखे, साधु दर्शितम् ।

एतचेतो हरति पुरतः पार्वतीकान्तकण्ठ-

च्छायाकान्तं मरकतशिलामण्डपं क्षक्षणमक्षणोः ।

येनोद्भ्रान्तैर्युतिकिसलयैर्निहृतानामलीनां

मालात्मानं खलु विवृणुते मञ्जुना गुज्जितेन ॥ ५६ ॥

(इति परिक्रामतः ।)

राजा—

तस्या लोलदृशः स्तनौ सहृदयौ सम्यकप्रमाणोद्भृता-
बुद्धर्तुं निजदोषमप्रतिहतावाक्रान्तकक्षान्तरै ।

संरघ्घौ नवपत्तमभिरचनारम्भेण वादश्शले

माध्यस्थेऽपि यथोर्वलित्रयमधस्तस्थौ तनुप्रातिभम् ॥ ५७ ॥

(इति परिक्रम्योपसूत्य नायिकां पश्यन्सहर्षासं धृतिनिश्चासं विमुच्य ।)

उपधाय वयस्याङ्गं म्लानतल्पोत्पलाङ्गुरा ।

वियोगयोगनिद्रायामियमास्ते प्रिया मम ॥ ५८ ॥

तद्भवतु, निर्वर्णयामि तावत् ।

(ततः ग्रविशति यथानिर्दिष्टा नायिका सखी च ।)

१ वयस्य, मारितस्य भुक्तस्य चैकमेव नाम । सोको बहुर्वायराधोऽपराध एव ।
तत्संभावय महाभागिनीं पारिजातमञ्जरीम् ।

२ वयस्य, प्रेक्षस्य, एतत्तद्विरथतुरंगमकन्तिसच्छायं मरकतमण्डपम् ।

राजा—(खगतम् ।) अहह ।

मुखज्योत्स्खाङ्कैरस्याः पीते तमसि मांसले ।

इन्द्रनीलांशवः शेषाः परभागं दधत्यमी ॥ ५९ ॥

(सकरुणचमत्कारम् ।)

मरकतमयमेदिन्यां भाति प्रतिबिञ्चिता कृशाङ्गीयम् ।

अन्तर्जलशयनीयं तोपेन निषेवमाणेव ॥ ६० ॥

वसन्तलीला—(सकरुणमाकाशे ।)

छ……[वा] वलआईं व मयरद्धय जयसि सन्हमज्ञाए ।

तं चिय हन्त कुणन्तो णिजीवं होहिसि कहं व ॥ ६१ ॥

नायिका—(वसन्तलीलां वाष्पार्द्धमवलोक्य सगद्ददम् ।) अजे^३ ।

जस्मिं सहावसुहए सब्वकलासंगयम्भि दिड्टे वि ।

धिप्पेमि ओसही विय सो दूरं दुल्लहो राया ॥ ६२ ॥

(राजा कुसुमान्यवचित्य च्छन्नं छवमुपसृत्य तैर्नायिकामेकैकेन प्रहरति ।)

नायिका—(स……वेगं राजानमवलोक्य ।) हद्दी^३, एस णिहओ पञ्चक्खो जेव कुसुमाउहो मं मन्दभाइणि पहरेदि । ता परित्तायदु परित्तायदु अजा ।

(इति वसन्तलीलामालिङ्गितुमिच्छन्ती मूर्ढति ।)

राजा—(सहसोपसृत्य ।) हा प्रिये पारिजातमञ्जरि, देहि मे प्रतिवचनम् ।
(इति सकरुण नायिकाहृदयस्यर्थं नाटयति ।)

१वलयानीव मकरध्वज जयसि क्षक्षणमध्यया ।

तमेव हन्त कुर्वन्निर्जीवां भविष्यसि कथसिव ॥ ६१ ॥

२ आर्ये ।

यस्मिन्स्वभावसुखदे सर्वकलासंगते द्वेषेऽपि ।

दीप्य ओषधिरिव स दूरं दुर्लभो राजा ॥ ६२ ॥

३ हा धिक्, एष निर्दयः प्रत्यक्ष एव कुसुमायुधो मां मन्दभागिनीं प्रहरति ।
तत्परित्तायतां परित्तायतामार्या ।

* तस्मिं स इति शिलायां पाठः ।

वसन्तलीला—(राजानमवलोक्य नाथिकां वीजयन्ती साश्वासं [सकरुणं] च ।) वच्छे^१, समस्सस समस्सस । ण खु एसो कुसुमाउहो । तुह हियथवल्लहो खु भद्वा एसो ।

(नाथिका संज्ञां लभते ।)

राजा—(साश्वासं निर्वर्ण्य ।)

यत्सद्यः पुटभेदसालसलसत्पक्षमाञ्चले चक्षुषी
सोत्कम्पस्तनया प्रसीदति धृतिश्वासश्रिया यन्मुखम् ।
यच्चायं पुलकः पुरा परिचितस्पर्शोपलभ्मात्तनौ
तेनेयं सुतनुर्वभूव विधुरे जीवार्गला मे हृदि ॥ ६३ ॥

नाथिका—(राजा[नमुप]लभ्य ससाध्वसमुत्थायात्मानं पर्यवस्थापयति । धृतिनिःश्वासमुत्सृज्य वसन्तलीलां प्रत्यपवारितकेन ।) अज्जे^२, अइ वल्लहे वि परव्वसे जणे केरिसो वारं वारमणुवन्धनिभवन्धो । ता एहि, गच्छम्ह । (इति राजानं सलज्जाभिमानमपाङ्गेनावलोक्य पराञ्जुखी परिक्षितुमिच्छति ।)

राजा—(सौत्सुक्यं बाहौ धूला नाथिकां निर्वर्ण्यन्वगतम् ।)

उत्थानं क[थमप्य]जायत गतिस्तम्भस्तु मामीहते
वैलक्ष्याद्वदनेन्दुनैव वलितं दृष्टिस्तु सार्दा मयि ।
अङ्गान्येव पराञ्जुखानि पुलको मत्पक्षपाती पुन-
र्मानप्राथमकलिपकी मृगदृशश्चैषैव चित्रीयते ॥ ६४ ॥

अपि च ।

तत्पेन्दीवरमुद्राभिरङ्गितानि मृगीहशः ।

सुरभिस्वेदविन्दूनि मदयन्त्यङ्गकानि माम् ॥ ६५ ॥

१ वत्से, समाश्रसिहि समाश्रसिहि । न खल्वेष कुसुमायुधः । तव हृदय-वल्लमः खलु भैरैषः ।

२ आर्ये, अयि वलभेऽपि परवशे जने कीदृशो वारं वारमनुबन्धनिर्वन्धः । तदेहि, गच्छावः ।

(सप्तहातिरेकम् ।)

उत्थानं जघनेन विनितमभूदस्याः क…… [क]रो

नीवीरक्षणसौविदल्पदर्वी वामः प्रकामं गतः ।

नीरङ्गीसिचयाञ्चलं कुचतटे वध्नाति वामेतर-

स्तन्वङ्गचास्तपयावगुणिठतमिदं लीलायितं जृम्भते ॥ ६६ ॥

(प्रकाशम् ।)

अयि शशिमुखि मानं मुञ्च दृष्टिप्रसादै-

रुपजनय सुभिक्षं सेरनीलोत्पलानाम् ।

अपि भवतु भवत्याः कौमलालापभङ्गचा

झगिति गलितगर्वो वल्लकीनां निनादः ॥ ६७ ॥

(इति प्रणमति ।)

(नायिका हस्ताभ्यां राजानं किरीटेन प्रेरयन्ती सस्मितमपसरति ।)

विदूषकः—माँ कहवि कोवि इह देवीए परिअणो संचरेदि । ता
आसासेहि कण्ठग्रहेण तुरियं जेव महाभायं विअयसिरिं ।

राजा—(अलिङ्गय मुहूर्तमिवानन्दमुद्रां नाटयित्वा खगतम् ।)

शीघ्रमन्तर्मुखैर्भूत्वा विलीनं नवनीतवत् ।

करौणः स्पर्शलाभान्मे सुखाद्वैते मनः स्थितम् ॥ ६८ ॥

अपि च ।

उन्मीलत्पुलकाङ्करस्तनतटस्वेदाम्बुजम्बालित-

श्रीखण्डप्रभविष्णुसौरभगुणग्राही हठालिङ्गने ।

आनन्दाश्रुतरंगसंगमचमत्कारश्रिया शीतलो

विच्छेदज्वरमायोर्धृतिभवः श्वासानिलः पीतवान् ॥ ६९ ॥

(ततः प्रविशति ताङ्कहस्ता कनकलेखा ।)

कनकलेखा—(सचिन्तासंब्रमम् ।) मणै महारायस्स

१ मा कथमपि कोऽपीह देव्याः परिजनः संचरत् । तदाश्वासय कण्ठग्रहेण
त्वरितमेव महाभागां विजयश्रियम् ।

२ मया महाराजस लव्धा न पुनः स्त्रीत्यद्य

.... [ल]द्वा उण इत्थि ति अज्ज जाव भट्टिणी विप्पलद्वा । अज्ज उण देवीए सयं जेव उल्लिहिय सब्बं उवलद्वं । अहं णिमित्तमेत्तं जाद् म्हि । अव्वो सामिणिओअस्स अवसंकरणिज्जदा । जेण जेव देविं वच्छिदुं अठभत्तिधा तं जेव महारायं देवीए निओएण उल्लुण्ठिस्सं । (पुरोऽवलोक्य) एदं^१ तं मरगयमण्डवं । इ
(राजानमवलोक्य खगतम् ।) अम्महे^२, कत्तो आसासो भट्टिणीए जीए वल्लहो अन्नझणाणवरङ्गसिणेहवाउराणिवडिदहिअयहरिणो एवं हिण्डदि । (उपस्त्य वैलक्ष्यं नाट्यन्ती प्रकाशम् ।) जयतुं जयतु भट्टा ।
(सर्वे शङ्कन्ते ।)

राजा—(नायिकां पृष्ठतः कृत्वा कनकलेखाहस्ते ताडङ्गमवलोक्य खगतम् ।)
अये त्या देव्या दोषोद्घट्टनेन
निपुणमुलुण्ठिताः सः । (प्रकाशम् ।) भद्रे, अद्य खल्वकारणकुपितापि देवी
प्रसादनीयेति त्वामेव प्रतिपालयतामस्माकमत्र दिनमतिक्रान्तम् । त्वत्सा-
हायकसापेक्षं ह्येतत्कार्यम् ।

कनकलेखा—(सनर्मसितम् ।) भट्टौं, जा एसा अम्हाणं दुरीया भट्टिणी
तए पट्टि दिन्तेण रोसाविदा चिट्ठदि

राजा—(स्मिला ।) कनकलेखे, उभयमप्येतत्कार्यं त्वय्येवायतते ।
तर्किं प्रष्टव्यं भवत्या ।

यावद्वट्टिनी विप्रलब्धा । अद्य पुनर्देव्या खयमेवोल्लिस्य सर्वमुपलब्धम् । अहं
निमित्तमात्रं जातास्मि । अव्वो स्वामिनियोगस्यावश्यंकरणीयता । येनैव देवीं
वच्छियितुमस्यथिता तमेव महाराजं देव्या नियोगेनोल्लुण्ठिष्यामि ।

१ एतत्तन्मरकतमण्डपम् ।

२ अम्महे, कुत आश्वासो भट्टिण्या यसा वल्लभोऽन्याङ्गनानवरङ्गस्तेहवागुरा-
निपतितहृदयहरिण एवं हिण्डते ।

३ जयतु जयतु भर्ता ।

४ भर्तः, यैषास्माकं द्वितीया भट्टिणी त्वया पृष्ठं ददता रोषिता तिष्ठति ।

(कनकलेखा ताडङ्कमर्पयति ।)

राजा—(यहीला स्वगतम् ।)

कर्णालंकरणं देव्या विम्बस्थानं जयश्रियः ।

संप्रत्युभयथाप्येष ताडङ्कः प्रतिभाति मे ॥ ७० ॥

(प्रकाशम् ।) किं पुनः कारणं ताडङ्कप्रेषणे ।

कनकलेखा—एदं^१ कारणं । एस ताडङ्को अज्ज गरु

.... वं कणाहरणं देवीए धारिदं । अज्ज खु वसन्तलीला-
विअडूगोट्टीमधुमत्तसवणजुअलस्स अहिणवसोहगसुन्दरमणहरकुसुममञ्ज-
रीरसम्म थेणणछच्चरणचरिदस्स भत्तुणो धारागिरिपमदुज्जाणे जेव सब्बो
दिणो अदिक्कन्तो । रयणी उण मए विणा कधं गमिस्सदि ति विरह
.... [पे]सिदो ।

(वसन्तलीलाविदग्धौ सभयमन्योन्यं पश्यतः ।)

राजा—(स्वगतम् ।) अये वकोक्तिपस्तिपाटीपाटवज्ञापनम् । यदि वा
देवीं सर्वकलामधिकृत्य स्तोकमेतत् । किं तु ।

देवी प्रसादनीयेत्येनां मुञ्चामि कातरां विरहे ।

स्वहृदयमयोऽस्मि जातो वज्रं तु सुकोमलं हृदयात् ॥ ७१ ॥

(नेपथ्ये ।)

अ णि

प्राची कोकिलमेचेकेन तमसा मालिन्यमालम्बते ।

या प्रातः परिरम्भनिर्भरकरं दोषापलापक्षमं

लठ्ध्वा रागिणमेव वक्ष्यति मुखं स्मेरं प्रसादश्रिया ॥ ७२ ॥

१ एतत्कारणम् । एष ताडङ्कोऽय ॥ कर्ण-
भरणं देव्या धारितम् । अद्य खलु वसन्तलीलाविदग्धगोष्ठीमधुमत्तश्वणयुग-
लस्याभिनवसौभाग्यसौन्दर्यमनोहरकुसुममञ्जरीरसे स्तैन्यषट्करणचरितस्य भर्तु-
र्धारागिरिप्रमदोद्यान एव सर्वं दिनमतिक्रान्तम् । रजनी पुनर्मया विना
कधं गमिष्यतीति विरह प्रेषितः ।

अपि च ।

विस्फुर्जत्करदीपिकाङ्कुरमसुद्धन्यावधृतं जग-
द्वाणप्राणमपक्षमं विद्धतः कर्पूरभञ्जानिलैः ।

सिंहद्वारि निवा

.... तवन्दिपाठतुमुलं ताम्यन्ति शृङ्गारिणः ॥ ७३ ॥

किं च ।

नासीरचन्द्रातपदीपिकाभिः पूर्वाचलेनान्तरितोऽनुमेयः ।

अपीन्दुरुत्ताम्यति राजभावाङ्कुमण्डलाखण्डल सेवितुं त्वाम् ॥ ७४ ॥

नायिका—(वसन्तलीलां प्रति सकरुणम् ।) तर्हि वि देवीए भएण मन्द-
भाइणी पारिआयमञ्जरी परिहरिद्वा । अदो जेव
.... [ज]णे केरिसो वारं वारमणुवन्धणिवन्धो ।
(वसन्तलीला नायिकां साक्षमालिङ्गति ।)

राजा—(अपवारितकेन नायिकां चितुके स्थृष्टा ।) मिये, अलमन्यथा संभा-
वनया । सुहृत्तमास्थानमधिष्ठाय प्रतिनिवृत्त एवास्मि । (वसन्तलीलां प्रति ।)
आर्थे, भवत्यास्मद्भृदयं गतया लालनीयेयं तावदस्म
([इति] विदूषकक्नकलेखाभ्यां सह परिकामति । सकरुण पृष्ठोऽवलोक्य खगतम् ।)
आः मिये पारिजातमञ्जरि, उद्धिद्वामानचन्द्रांशुदंष्ट्राकराले निशाचरी-
मुखे मुच्यमानासि ।

नायिका—(साक्षम् ।) महाभायै, इत्तिगं दिङ्गो सि मए मन्दभाइणीए ।

राजा—(सव्यथमात्मगतम् ।)

किमपि मस्तु

.... हृदयशिलायां विश्वशृङ्गारशिल्पी ।

तव क्रिजुगुणसूत्रन्यासरेखाङ्कितायां

लिखति विशिखटक्षैः पुष्पकेतुः प्रशस्तिम् ॥ ७५ ॥

(इति निष्क्रान्तः ।)

१ त्वयापि देव्या भयेन मन्दभागिनी पारिजातमञ्जरी परिहर्तव्या । अत
एव जने कीदृशो वारं वारमनुवन्धनिर्बन्धः ।

२ महाभाग, एतावद्वयोऽसि मया मन्दभागिन्या ।

नायिका—(सानुतापमुद्रीविकावलोकितकेन ।) कथं^१ लोयणपहं अदिक्कन्तो
परव्वसो जणो । (स्वगतम् ।) ताँ दाणि जं देवीए कारिदवं तमहं सयं
जेव करइस्सं मन्दभाइणी । (इति सोद्वेगमुद्भान्तहदया परिकामति ।)

वसन्तलीला—(सौत्सुक्यम् ।) नूणमेदाएँ किंपि अमङ्गलमज्ज्वसिदं ।
ता सववधा धारइस्सं ।

(इति निष्कान्ताः सर्वे ।)

ताडङ्कर्दर्पणो नाम द्वितीयोऽङ्कः ॥

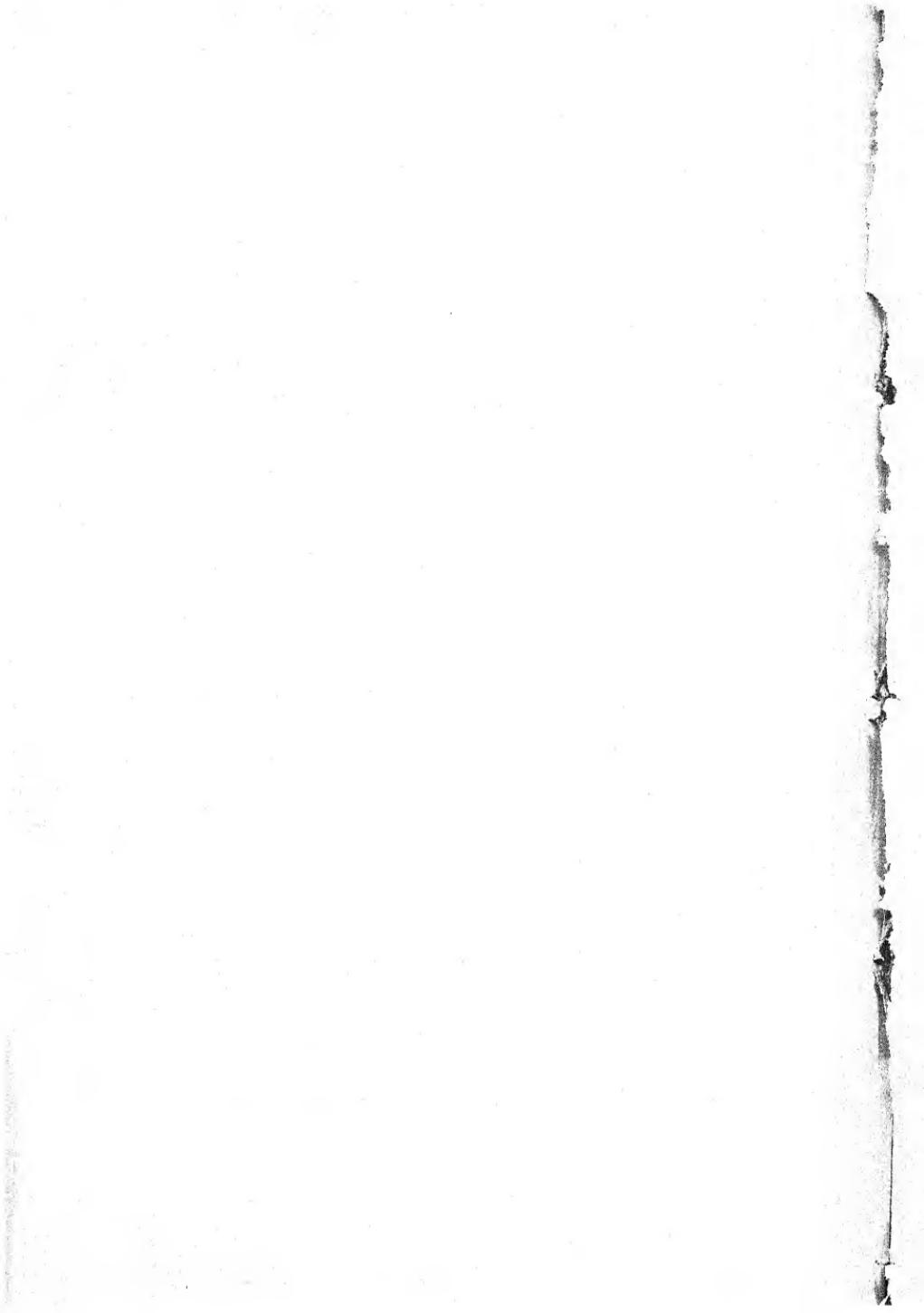
॥ श्रीः ॥

रूपकारप्रकाण्डस्य सीहाकस्याङ्गजन्मना ।
प्रशस्तिरियमुत्कीर्णा रामदेवेन शिल्पिना ॥ ७६ ॥

१ कथं लोचनपथमतिक्रान्तः परवशो जनः ।

२ तदिदानीं यदेव्या कारयितव्यं तदहं स्वयमेव करिष्यामि मन्दभागिनी ।

३ नूणमेतया किमप्यमङ्गलमध्यवसितम् । तत्सर्वथा धारयिष्यामि ।

श्लोकानुक्रमणिका ।

श्लोकारम्भः	श्लोकाङ्कः	श्लोकारम्भः	श्लोकाङ्कः
अंशन्यासग्रहकृतपदं	२२	जं सीमन्ताहिंतो	१८
अज्ञातदोषा ताडङ्कं	५२	जस्सि सहावसुहए	६२
अत्र कथंचिदलिखिते	१	तत्त्वाद्वक्षुमनो०	२
अन्तःपुरवनिताश्च	१०	तन्वी तापातिरेकेण	३३
अन्योन्यं गल०	५	तलपेन्दीवरमुद्रां०	६५
अपि कुसुमे नव०	१४	तस्या एव मुखेन	३९
अपि सर्वकला देवी	५५	तस्या लोलदशः स्तनौ	५७
अयि शशिमुखि	६७	ताडङ्के तुह पडिमं	४९
उच्छ्वासि स्तनयोद्द्रियं	५१	तिसियाण काणणेसुं	२८
उत्तुङ्गै थणमण्डलस्स....	३५	त्वयोपनीयमानोऽयं	१३
उत्थानं कथमप्यजायत	६४	देवः परिजनस्योक्ती०	३६
उत्थानं जघनेन	६६	देवि त्वन्मुखमुल्लस०	२४
उन्मीलत्पुलकाङ्कुर०	६९	देवीए ताडङ्के	४८
उपधाय वयस्याङ्कं	५८	देवी प्रसादनीयेत्येनां	७१
ऋजुश्लथभुजेनाधो०	३४	देवेणाहवनिज्जिदाण	२९
एतचेतो हरति	५६	देव्या समस्तकलया	३०
कर्णलिंकरणं देव्या	७०	धन्योऽयं सहकार०	४५
किमपि मस०	७५	नारायणेऽमात्यशुचौ	८
कोहलसरबाहुल्लेण	१२	नासीरचन्द्रातप०	७४
क्वान्तो विरहदावेन	४२	नो संभावयति प्रसाद०	३७
चन्दस्स व तुह	५४	पडिहाइ अज्जउत्तो	५३
चूओ चम्पयकुसुमेहिं....	४३	परिम्लानामिमां	२६
छ.... [वा] वलआइ....	६१	पूर्वामुखालंकृत०	४४

श्लोकारम्भः	श्लोकाङ्कः	श्लोकारम्भः	श्लोकाङ्कः
पौष्पैराभरण० २१	वलगाहाणजयक्षमो ३
प्रतिविम्बमिषादेषा ४७	वाराङ्गनामुख० ४१
बाणेहि अद्भुतारी १९	विरहे नूतमेकस्य ३८
मत्तानां मलयानिलै० ३१	विस्फूर्जत्करदीपिकाङ्कुर० ७३
मध्यादुद्रुत्य तारं ४०	शीघ्रमन्तसुखैर्भूत्वा ६८
मनोज्ञां निर्विशश्चेतां ६	सद्यः साध्वसधूसरेण ४६
मरक्तमयमेदिन्यां ६०	समुच्चयेन या ११
मुखज्योत्खाङ्कैरस्या: ५९	संभोगोत्कलिका० २५
यत्सद्यः पुटमेद० ६३	सायं कोकवियोग० ३२
या चौलुक्यमही० ७	सिन्दूरं कच्चिदद्वहास० २०
या मन्मथस्य जयिनो० १५	सिन्दूरोद्भूलनायैष २३
या शारदी शशिकलेव १६	सुपहायसिरीसहिदौ १७
येनायोधनदर्शनो० ५०	स्थाने सुमनसां ४
रागं सांध्यमिवो० २७	हयाननतरंगित० ९
रूपकारप्रकाण्डस्य ७६		